

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ

Кафедра психології

СИЛАБУС
«Судова медицина та судова психіатрія»
спеціальність 081 «Право»
форма навчання: денна

РОЗРОБНИК:

доцент кафедри психології,
кандидат педагогічних наук,
Юлія ШАРАПОВА

ЗАТВЕРДЖЕНО:

на засіданні кафедри психології,
протокол від № 13 від 28 серпня 2023 року

Кредити та
кількість годин:

3 кредит ECTS; години: 14 лекційних, 24 семінарських, 6
практичних та 46 самостійна робота.

Чернігів – 2023

Анотація курсу

Дана дисципліна відноситься до циклу правових наук та лінгвістичної підготовки нормативної групи дисциплін.

Судова медицина вивчає питання медичного, біологічного медико-криміналістичного характеру для цілей правосуддя. Вона відрізняється від лікувальної, профілактичної медицини і тісно пов'язана з юридичними науками. Коли під час розслідування злочинів проти здоров'я та життя людини виникають питання медичного (біологічного) плану, призначається судово-медична експертиза. Майбутні фахівці повинні знати сучасні можливості судово-медичної експертизи, організаційно-процесуальні основи її призначення, вміти ставити питання для вирішення судово-медичному експерту, оцінювати висновки судово-медичної експертизи. Дисципліна судової медицини висвітлює питання організації судово-медичних експертиз, взаємозв'язок криміналістики і судової медицини, діагностику причин смерті, що настала від дії різних чинників, проведення судово-медичної експертизи тілесних ушкоджень та їх правову оцінку, сучасні данні щодо експертизи речових доказів, психічного стану. Під час вивчення судової медицини курсанти знайомляться з судово-медичним розтином трупа і з музейними експонатами з різних видів тілесних ушкоджень, а також з основами судово-психіатричної експертизи.

Курсант повинен бути ознайомлений з чинним законодавством України з судової медицини та судової психіатрії. Також він повинен знати методи та принципи судової медицини та психіатрії.

Витоками судової медицини та психіатрії є такі галузі права як: криміналістика, криміналогія та кримінально-процесуальне право.

Мета курсу

Мета навчальної дисципліни є формування у здобувача вищої освіти здатностей: використовувати отримані знання у практичній діяльності; аналізувати чинне законодавство України з судової медицини та судової психіатрії; вміти розв'язувати практичні ситуації, що стосуються судової медицини та судової психіатрії, відповідно до чинного законодавства України.

Майбутній фахівець має усвідомити важливість покликання юриста для суспільного життя та всю глибину міри відповідальності взятої на себе при виборі цієї професії.

Організація навчання

Тематичний план

№	Назва теми	Всього годин	Лекції	Семінари	Практичні заняття	Самостійна робота
Розділ 1. Введення в курс судової медицини.						
1	Предмет, завдання судової медицини	14	2	2	-	6

2	Судово-медичні експертизи ушкоджень спричинених різноманітними зовнішніми факторами	16	2	4	-	6
3	Огляд трупа на місці пригоди, судово-медичне дослідження трупа	22	2	4	6	6
	Всього за розділ 1	52	6	10	6	18
Розділ 2. Введення в курс судової психіатрії						
4	Предмет та завдання судової психіатрії	16	2	4	-	8
5	Класифікація та діагностика психічних захворювань	21	2	4	-	8
6	Медична та психіатрична допомога засудженим в УВП	19	2	2	-	6
7	Медична допомога засудженим з ВІЛ\ СНІД та хворими на туберкульоз	16	2	4	-	6
	Всього за розділ 2	72	8	14	-	28
	Всього за семестр	124	14	24	6	46
	Всього годин за курсом	90	14	24	6	46

Завдання до семінарів та практичних занять

Семінарські заняття

Готуючись до семінарського заняття Ви маєте підготувати конспект питань, що містяться в плані відповідної теми. Наявність конспекту всіх (!) питань та ваша присутність на занятті є запорукою успішної роботи та отримання балів (їх кількість залежить від вашої активності та якості підготовки). Відсутність конспекту або неповний конспект, навіть за умови вашої присутності на семінарі, оцінюється в 0 балів.

Плани семінарських занять

Тема № 1. Предмет та завдання судової медицини

1. Предмет, завдання і значення судової медицини як науки.
2. Процесуальні основи призначення та проведення судово-медичної експертизи.
3. Судово-медична танатологія (вчення про смерть та трупні зміни).

Література: основна № 1- 6; допоміжна № 1,2.

Тема № 2. Судово-медичні експертизи ушкоджень спричинених різноманітними зовнішніми факторами

1. Поняття тілесних ушкоджень та їх класифікація
2. Судово-медична травматологія, як вчення про ушкодження
3. Розлад здоров'я та смерть від чинників зовнішнього середовища

Література: основна № 1-6; допоміжна № 1, 3.

Тема № 3. Огляд трупа на місці пригоди, судово-медичне дослідження трупа

1. Особливості огляду трупа на місці події
2. Судово-медична експертиза трупа
3. Особливості дослідження трупів невідомих осіб

Література: основна № 1-6; допоміжна № 2, 3.

Тема № 4. Предмет та завдання судової психіатрії

1. Поняття та історичні етапи становлення судової психіатрії
2. Предмет, завдання та значення судової психіатрії
3. Підстави, порядок призначення та види судово-психіатричної експертизи

Література: основна № 1-6; допоміжна № 2-4.

Тема № 5. Класифікація та діагностика психічних захворювань

1. Мета та основні завдання медичної та психіатричної служби УВП
2. Медико-психологічна діагностика психологічних аномалій в УВП
3. Особливості антисоціальних проявів засуджених в залежності від типу психічної аномалії.
4. Значення профілактичної роботи персоналу УВП

Література: основна № 1-6; допоміжна № 1, 3.

Тема № 6. Медична та психіатрична допомога засудженим в УВП

1. Мета та основні завдання медичної та психіатричної служби УВП
2. Медико-психологічна діагностика психологічних аномалій в УВП
3. Особливості антисоціальних проявів засуджених в залежності від типу психічної аномалії.

4. Значення профілактичної роботи персоналу УВП

Література: основна № 1-6; допоміжна № 1, 6.

Тема № 7. Медична допомога засудженим з ВІЛ\ СНІД та хворими на туберкульоз.

1. Етіологія, патогенез, прояви та рання діагностика ВІЧ (СНІДУ). Шляхи передачі, профілактика та лікування. Проблема поширеності даної інфекції в УВП та СІЗО
2. Етіологія, патогенез, прояви та рання діагностика туберкульозу. Шляхи передачі, профілактика та лікування. Поширеність даної інфекції в УВП та СІЗО

Література: основна № 1-6; допоміжна № 1, 3, 6..

Практичні заняття

Підготовка до практичного заняття передбачає опрацювання матеріалів (текстів) необхідних для успішного виконання практичних завдань. Отже, ваші бали залежать від вашої попередньої підготовки.

Завдання до практичних занять

Тема 3. Огляд трупа на місці пригоди, судово-медичне дослідження трупа

Під час самостійної підготовки з метою поглибленого вивчення теоретичного матеріалу рекомендується:

1. Самостійно розглянути питання:
  - Зовнішнє та внутрішнє дослідження трупа.
  - Особливості дослідження невідомих осіб, замерзлих, обгорілих, розчленованих, кісткових останків.

Завдання для самостійної роботи

Ряд питань навчальної дисципліни виносяться на самостійне опрацювання. Виконання самостійної роботи оцінюється окремо та є невід'ємною складовою успішного проходження курсу. Для виконання завдань самостійної роботи вам необхідно зробити конспект нижчезазначених питань. Кожне питання має бути ґрунтовно висвітлене в обсязі не менше двох сторінок рукописного тексту.

1. Проаналізуйте кордони компетенції судово-медичного експерта. [1. с 33-48., 2. с 21- 38.]
2. Проаналізуйте особливості призначення, організації і проведення судово-медичних експертиз в експертній установі та поза нею. [1. с. 57- 78, 3. с. 43-50.]
3. Охарактеризуйте структуру бюро судово-медичних експертиз та зміст роботи лабораторних підрозділів. [1. с. 79- 84]
  1. Судово-медична експертиза ушкоджень спричинених тупими предметами.[1. с. 101-110.]
  2. Судово-медична експертиза ушкоджень спричинених гострими предметами.[1. с. 110-125.]
  3. Судово-медична експертиза у випадках кисневого голодування (механічна асфіксія).[3. с. 85-91.]
4. Утоплення. Зовнішні та внутрішні ознаки смерті. [3. с. 95-100.]
5. Розлад здоров'я і смерть від дії високих температур. [1. с. 138-142]
6. Розлад здоров'я і смерть від дії низьких температур.[1. с. 142- 153]
7. Розлад здоров'я і смерть від дії хімічних факторів (отруєння)[1. с. 156- 160]
8. Поняття електротравми. [3. с. 134- 140]
9. Огляд трупу на місці події. Основні завдання судово-медичної експертизи при огляді трупа на місці події. [1. с. 210- 220]
10. Судово-медична експертиза тілесних ушкоджень. [3. с. 220-225]
11. Судово-медична експертиза живих осіб.[3. 237-234]
12. Судово-медична експертиза удаваних та штучних хвороб.[3. 234-240]

13. Ким і в якому порядку може бути призначено судово-психіатричну експертизу? [1.с260-267]
14. Який порядок проведення стаціонарної експертизи обвинувачених? [1. 270-277]
15. Яка структура акту судово-психіатричної експертизи ? [1. с. 280- 285]
16. Що необхідно відобразити в мотивувальній частині висновку експерта?[2. с. 250-263]
17. Назвіть види судово-психіатричних експертиз.[2. с. 260-269]
18. Загальне поняття про психічні захворювання: [3. с. 330-334]
19. Течія психічних захворювань. [3. с. 335 -350]
20. Методика дослідження психічно хворих. [3. с. 337-339]
21. Шизофренія та її характерні ознаки.[3. с. 437-440]
22. Поняття епілепсії та її судово-психіатричне значення.[3.с. 441-448]
23. Маніакально-депресивний психоз, його основні клінічні ознаки. [3.с. 490-501]
24. Олігофренія. Види олігофренії: ідіотія, імбецильність, дебільність.[3.с. 503-509]
25. Поняття про психопатії та їх види: збуджений, гальмівний, шизоїдний, істеричний, параноїдний. [3. с. 504- 510]
26. Поняття симуляції психічних захворювань. [3. с. 512-515]

Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання виконуються у вигляді рукописного есе обсягом до 5 сторінок за темою яка обирається з нижченаведеного переліку або індивідуальною темою погодженою з викладачем. При написанні есе доцільним буде скористатись порадами за посиланням: <https://zno.if.ua/>.

Тематика есе:

1. Підготуйте схему опису морфологічних властивостей ран, спричинених гостримипредметами.
2. Проаналізуйте особливості призначення, організації і проведення судово-медичних експертиз в експертній установі та поза нею.
3. Підготуйте схему опису морфологічних властивостей ран, спричинених тупимипредметами.
4. Охарактеризуйте структуру бюро судово-медичних екпертиз та зміст роботи лабораторних підрозділів.
5. Ушкодження та смерть від дії крайніх температур, електричного струму.
6. Місцева та загальна дія високої температури. Ступені опіків.
7. Ознаки прижиттєвого та посмертного попадання тіла в полум'я.
8. Особливості СМЕ обвуглених трупів. Загальна та місцева дія низької температури.
9. Ознаки смерті від переохолодження.
10. Питання, які вирішуються при СМЕ трупів при дії крайніх температур.
11. Поняття «електротравма» та механізм дії електричного струму на організм людини
12. СМЕ при смерті від дії блискавки, або внаслідок електротравми

13. Механічна асфіксія (гіпоксія) та її судово-медичні ознаки.
14. Стадії розвитку, прижиттєвого перебігу асфіксії, її наслідків.
15. Загальноасфісичні ознаки при зовнішньому та внутрішньому дослідженні трупу.
16. Види механічної асфіксії та їх характеристика.
17. Повішення, його видові ознаки.
18. Странгуляційна борозна, її характерні особливості.
19. Задущення зашморгом, особливості СМЕ
20. Задущення руками, особливості механічних ушкоджень.
21. Проаналізувати історичний розвиток пенітенціарної психіатрії.
22. Суспільна небезпека психічно хворих та її прояви.
23. Організація і проведення судово-психіатричної експертизи.
24. Розлади емоційної сфери.
25. Розлади процесів мислення.
26. Депресія та її характерні ознаки.
27. Депресія та її характерні ознаки.
28. Поняття психозу та його судово-психіатрична оцінка.
29. Охарактеризувати розлади психіки, що виникають в результаті алкоголізму танаркоманії.
30. Види олігофренії: ідіотія, імбецильність, дебільність.
31. Методи розпізнавання удаваної поведінки
32. Поняття про туберкульоз та медико-соціальні фактори, що сприяють його поширенню серед засуджених.
33. Охарактеризувати систему лікування та профілактика туберкульозу в УВП та СІЗО.
34. Організація невідкладної медичної допомоги в УВП.
35. Ятропатогенні захворювання в УВП.
36. Медико-психологічні особливості алкоголіків та наркоманів в УВП.
37. Організація роботи по медико-соціальній реабілітації алкоголіків і наркоманів в УВП.
38. Особливості профілактики антисоціальних вчинків у особі, що страждають від психічних аномалій.
39. Медико-соціальна характеристика засуджених, що страждають від психічних аномалій.
40. Структура та принципи психіатричної служби в УВП.
41. Визначити заходи по профілактиці гомосексуалізму в УВП.
42. Медико-психологічні аспекти симулятивних проявів та аутоагресивної поведінки.
43. Роль персоналу УВП і медичної служби у виявленні симулятивних проявів та їх профілактиці.

Порядок оцінювання

Оцінювання ваших досягнень відбувається за системою відображеною в Таблиці 1

Таблиця 1

№	Назва теми	Всього балів	Форма заняття та		
			Лекції (ведення конспекту)	Семінари (конспектування, питань, виступ, доповнення)	Практичні заняття (опрацювання матеріалів для підготовки, успішне виконання завдань)
Розділ 1. Введення в курс судової медицини.					
1	Предмет, завдання судової медицини	6	1	5	-
2	Судово-медичні експертизи ушкоджень спричинених різноманітними зовнішніми факторами	6	1	5	-
3	Огляд трупа на місці пригоди, судово-медичне дослідження трупа	19	1	5	13
Розділ 2. Введення в курс судової психіатрії					
4	Предмет та завдання судової психіатрії	6	1	5	-
5	Класифікація та діагностика психічних захворювань	6	1	5	-
6	Медична та психіатрична допомога засудженим в УВП	6	1	5	-
7	Медична допомога засудженим з ВІЛ\ СНІД та хворими на туберкульоз.	6	1	5	-
Разом		55	7	35	13
Виконання завдань для самостійної роботи на написання есе		5			
Залік		40			
Всього		100 балів			

За ведення конспекту лекцій нараховується 1 бал за кожен тему, що повністю відображена у вашому конспекті. Таким чином, за роботу на лекціях ви можете отримати до 7 балів. Нагадуємо, що під час лекцій та інших занять не припустимо відволікатись розмовами, користуватись мобільними телефонами та іншими гаджетами, порушувати дисципліну в будь який інший спосіб. Запізнення на лекцію так само не припустимі, викладач залишає за собою право не допустити до заняття студента, що порушує дисципліну або запізнюється. Поважайте працю викладача, ваших товаришів по навчанню та себе – дотримуйтесь дисципліни під час освітнього процесу. Ці ж самі правила поведінки поширюються й на інші форми занять (семінари, практичні). Користування гаджетами для доступу до мережі Інтернет припустиме лише під час семінарських/практичних занять за вказівкою чи дозволом викладача. Пропущені лекції слід відпрацювати переписавши конспект та продемонструвавши його викладачу, при цьому слід бути готовим відповісти на його питання за змістом лекції.

Робота на семінарах оцінюється за наступними критеріями:

- ваша присутність та повний конспект семінарських питань забезпечують вам 1 бал;
- для того аби отримати ще один бал слід брати участь в опрацюванні семінарських питань (доповнення, відповідь на питання викладача, висловлення своєї обґрунтованої точки зору під час обговорення проблемних питань);
- виступ із доповіддю на питання за планом семінарського завдання може принести вам ще один бал за умови, що відповідь буде змістовною та відповідати плановому питанню;
- якщо, при виступі, ви проявите ґрунтовну підготовку, висловіте власну точку зору щодо висвітлюваної проблеми й підкріпите її аргументацією, правильно відповісте на уточнюючі питання викладача то можете отримати ще 1 бал.

Таким чином ваша участь в роботі семінару може принести вам до 5 балів за одне заняття. Пропущений семінар відпрацьовується написанням конспекту всіх питань з плану заняття та відповідями на питання викладача за змістом семінару під час відпрацювання.

Практичні заняття можуть принести вам по 4,5 бали за одне заняття за умови попереднього опрацювання матеріалів для підготовки до заняття й успішного виконання всіх завдань безпосередньо на самому занятті. Не виконання завдань знижує ваш бал пропорційно відсотку й рівнів складності завдань з якими ви не впорались. Ваша присутність без підготовки та нездатність впоратись із завданнями оцінюється 0 балів. Відпрацювання пропущених чи оцінених у 0 балів занять відбувається за умови попереднього ознайомлення з матеріалами для підготовки до практичного заняття та виконання завдань запропонованих викладачем (увага – завдання можуть відрізнитись від тих, що вирішували ваші одногрупники).

За виконання завдань для самостійної роботи ви можете отримати до 5 балів.

Кожен курсант (студент, слухач) має до кінця жовтня написати та надати викладачу есе на тематику з запропонованого переліку або за власною темою узгодженою з викладачем. Успішне виконання цього завдання оцінюється в 5 балів. При цьому оцінка відбувається узагальненням балів за 5 критеріями: 1) грамотність та оформлення – 0,5 бала; 2) відповідність змісту темі – 0,5 бала; 3) структурна логічність – 0,5 бала; 4) аргументованість висновків – 0,5 бала; 5) оригінальність роботи та культура посилань на джерела – 0,5 бала.

Підсумковий контроль з дисципліни відбувається у вигляді усного заліку на якому ви можете отримати до 40 балів в залежності від повноти та обґрунтованості ваших відповідей. На заліку викладач задає вам 4 питання з переліку наведеного нижче, кожна відповідь дає вам до 10 балів. Якщо під час проходження курсу ви набрали 60 балів то маєте право не здавати залік вдовольнившись підсумковою оцінкою відповідно до кількості набраних балів. Схема переведення балів у підсумкову оцінку наведена в Таблиці 2.

Таблиця 2

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	A	відмінно
82-89	B	добре
75-81	C	
64-74	D	задовільно
60-63	E	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до заліку

1. Предмет, завдання та значення судової медицини.
2. Процесуальні основи призначення та проведення судово-медичної експертизи. Види судово-медичних експертиз.
3. Судово-медична танатологія.
4. Ранні та пізні трупні явища.
5. Судово-медична травматологія (вчення про ушкодження).
6. Судово-медична експертиза ушкоджень спричинених тупими предметами.
7. Судово-медична експертиза ушкоджень спричинених гострими предметами.
8. Судово-медична експертиза у випадках кисневого голодування (механічна асфіксія).
9. Поняття повішання та задушення зашморгом. Задушення руками. Завдання при огляді місця події та трупа.
10. Смерть від закриття отворів рота і носа; стиснення органів грудної та черевної порожнини; закриття дихальних шляхів чужорідними предметами. Експертна оцінка при даних видах смерті.
11. Утоплення. Зовнішні та внутрішні ознаки смерті.
12. Розлад здоров'я і смерть від дії високих температур.
13. Розлад здоров'я і смерть від дії низьких температур.
14. Розлад здоров'я і смерть від дії хімічних факторів (отруєння).
15. Поняття електротравми.
16. Огляд трупа на місці події. Основні завдання судово-медичної експертизи при огляді трупа на місці події.
17. Судово-медична експертиза тілесних ушкоджень.
18. Види та характеристика тілесних ушкоджень.
19. Судово-медична експертиза удаваних та штучних хвороб.
20. Виявлення та збирання слідів біологічного походження.
21. Предмет, завдання та значення судової психіатрії.
22. Основи психічної діяльності людини.

23. Форми порушення психічної діяльності людини.
24. Симптоми психічних розладів.
25. Суспільна небезпека психічно хворих та її прояви.
26. Організація і проведення судово-психіатричної експертизи.
27. Поняття осудності та неосудності.
28. Розлади емоційної сфери.
29. Марення та їх види.
30. Розлади вольових процесів та потягів.
31. Шизофренія та її характерні ознаки.
32. Поняття епілепсії та її судово-психіатричне значення.
33. Маніакально-депресивний психоз, його основні клінічні ознаки.
34. Алкоголізм та інші наркоманії. Судово-психіатрична оцінка розладів психіки, що виникають в результаті алкоголізму та наркоманії.
35. Олігофренія. Види олігофренії: ідіотія, імбецильність, дебільність.
36. Поняття про психопатії та їх види: збуджений, гальмівний, шизоїдний, істеричний, параноїчний.
37. Поняття симуляції психічних захворювань. Методи розпізнавання симуляції, агравації, дисимуляції .
38. Процесуальні основи організації медичного обслуговування та санітарного нагляду в УВП.
39. Структура органів медичного забезпечення УВП.
40. Мета та основні завдання лікувально-профілактичної допомоги в УВП.
41. Головні напрямки санітарного нагляду в УВП.
42. Організація фтизіатричної допомоги в УВП.
43. Поняття про туберкульоз та медико-соціальні фактори, що сприяють його поширенню серед засуджених.
44. Організація невідкладної медичної допомоги в УВП.
45. Психіатрична допомога в УВП.

Політика академічної доброчесності

Прослуховуючи цей курс, Ви погодились виконувати положення принципів академічної доброчесності:

- складати всі проміжні та фінальні завдання самостійно без

- допомоги сторонніх осіб;
- надавати для оцінювання лише результати власної роботи;
  - не вдаватися до кроків, що можуть нечесно покращити ваші результати чи погіршити/покращити результати інших курсантів (студентів, слухачів);
  - не публікувати відповіді на питання, що використовуються в рамках курсу для оцінювання знань курсантів (студентів, слухачів).

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

Основна

1. Білецький Є.М., Білецька Г.А. Судова медицина та судова психіатрія: навч. посіб. Харків: Одиссей, 2010. 190 с.
2. Завальнюк А.Х. Судова медицина: Курс лекцій / А.Х. Завальнюк. Тернопіль: Укрмедкнига, 2000. С. 5-34.
3. Колесник В.А. Судова психіатрія: Курс лекцій. К.: Юрінком Інтер, 2000.
4. Марчук А.І. Судова психіатрія: навч. посіб. А.І. Марчук. К.: Атіка, 2003.
5. Робоча книга пенітенціарного психолога /заг.ред. В.М. Синьова, В.С. Медведєва. К.: МП Леся, 2000.
6. Судова медицина: підручник / за заг. ред. А.С. Лісового, Л.Л. Голубовича. К.: Атіка, 2003. 230 с.
7. Судова медицина: підручник для студентів мед. вузів / за ред. В.В. Білкун, Л.Л. Голубович, П.Л. Голубович та ін. К.: Юрінком Інтер, 2011. 170 с
8. Судові експертизи в Україні: Збірник нормативних актів. / ред кол.: В.С. Ковальський (гол. ред.), В.Г. Гончаренко, Е.Ф. Демський та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002. 413 с.
9. Судові експертизи в Україні: Збірник нормативних актів. / Ред.кол.: В.С. Ковальський (гол. ред.), В.Г. Гончаренко, Е.Ф. Демський та ін. К.: Юрінком Інтер, 2002.

Додаткова

1. Судово-експертна діяльність. Довідник для суддів. К.: Видавн. Дім "Ін Юре", 2003. 908 с.
2. Грязін В.І., Гіжевський В.К., Роцін О.І. Підготовка та призначення судових експертиз: Посібник. К.: КтП «Крок», 2003. 688 с.
3. Рудник В.І. Судова психіатрія: Навч. Посібник. – К.: Вид-во Національного авіаційного університету "НАУ-друк", 2009. – 248 с.
4. Герасименко О. І. Словник-довідник термінів судової медицини / О. І. Герасименко. – Київ : Ін Юре, 2002. – 482 с.
5. Гусєва В. А. Роль спеціальних медичних знань при розслідуванні злочинів проти працівників правоохоронних органів. *Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2017. Вип. 1 (77). С. 283–189
6. Про затвердження нормативно-правових документів з окремих питань щодо застосування примусових заходів медичного характеру до осіб, які страждають на психічні розлади. Наказ МОЗ України від 8 жовтня 2001 р. № 397.
7. Про затвердження Положення про кваліфікаційні класи судових експертів бюро судово-медичної експертизи та Положення про кваліфікаційні класи лікарів – судово-психіатричних експертів. Наказ МОЗ України від 31 жовтня 1995 р. № 199.
8. Про розвиток та вдосконалення судово-медичної служби України. Наказ МОЗ України від 17 січня 1995 р. № 6.
9. Інструкція про проведення судово-медичної експертизи : затв. наказом МОЗ України від 17 січ. 1995 р. № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0254-95>.